

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ ХАРКІВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Сумська філія
Кафедра гуманітарних дисциплін**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**
з навчальної дисципліни
«ГЕНДЕРНА ПСИХОЛОГІЯ»
вибіркових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

081 Право (право)

Суми 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 14.08.2024 р. №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою Сумської філії
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 08.07.2024 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 13.08.2024 р. №7

Розглянуто на засіданні кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії
Харківського національного університету внутрішніх справ
Протокол від 27.06.2024 р. №22

Розробник:

Професор кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського
національного університету внутрішніх справ, канд. іст. наук, ст. наук. співр.
Надія ДЕМИДЕНКО

Рецензенти:

1. Професор кафедри психології та педагогіки Харківського національного
університету внутрішніх справ, доктор психологічних наук, доцент **Наталія
МІЛОРАДОВА**
2. Старший викладач кафедри психології, політології та соціокультурних
технологій Сумського державного університету, кандидат психологічних наук,
доцент **Наталія ТЕСЛИК**

1.
Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1. Теоретико-методологічні засади гендерної психології. Гендерна ідентичність	22	4	4	-	-	14	залік
Тема № 2. Гендерні ролі. Гендерні стереотипи	24	6	6	-	-	12	
Тема № 3. Гендерна соціалізація. Гендерна нерівність та дискримінація	24	6	6	-	-	12	
Тема № 4. Гендерні конфлікти. Стать та кар'єра	20	4	4	-	-	12	
Всього за семестр № 6:	90	20	20			50	

**2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					
	Всього	з них:				
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота
Тема № 1. Теоретико-методологічні засади гендерної психології. Гендерна ідентичність	22	2	2	-	-	18
Тема № 2. Гендерні ролі. Гендерні стереотипи	24	2	2	-	-	20
Тема № 3. Гендерна соціалізація. Гендерна нерівність та дискримінація	24	2	2	-	-	20
Тема № 4. Гендерні конфлікти. Стать та кар'єра	20		2	-	-	18
Всього за семестр № 6:	90	6	8			76

3. Методичні вказівки до семінарських занять.

Тема № 1. Теоретико-методологічні засади гендерної психології. Гендерна ідентичність

Семінарське заняття №1; №2.

Навчальна мета заняття: засвоїти основні поняття: гендер, стать, гендерна психологія

Кількість годин - 4 год.

Навчальні питання:

1. Поняття гендерних відмінностей у психології
2. Взаємозв'язок біологічних та психологічних особливостей особистості.
3. Психобіологічні засади поведінкових проявів: гендерний аспект.
4. Гендер як соціально-психологічна детермінанта особистості
5. Самоактуалізація особистості як соціально- психологічний феномен
6. Особливості самоактуалізації особистості в різних сферах.

Методичні рекомендації

Психологія гендерних відмінностей – це розділ психології, що вивчає відмінності між людьми, зумовлені їх статевою приналежністю. Психологія гендерних відмінностей як область наукового знання концентрує свою увагу на вивченні психологічних характеристик, соціальних ролей і особливостей поведінки представників чоловічої і жіночої статі. В історії вивчення проблеми статевої диференціації можна виділити два періоди: догендерний і власне гендерний. У догендерний період (на Заході – до 1980-х, а в СНГ – до 1990-х рр.). Дискусії про детермінації статевих відмінностей здійснювалися в рамках двох альтернативних парадигм: соціокультурній і соціобіологічній.

Згідно соціокультурної моделі, статева диференціація є результатом соціалізації і впливів культури в напрямку освоєння конкретних соціальних ролей. Соціокультурні фактори створюють необхідні умови для навчання традиційним жіночим і чоловічим ролям. В рамках соціобіологічній моделі статева диференціація – універсальний біологічний процес, який культура тільки оформлює і осмислює. Анатомо-фізіологічні відмінності між статями настільки очевидні, що психологічні відмінності обумовлені головним чином біологічними факторами. У догендерний період соціобіологічних моделей статевої детермінації була популярнішою, її брало значне число і зарубіжних, і вітчизняних учених. Дослідницьким підсумком догендерного періоду став перелік статевих відмінностей, наявність яких було переконливо доведено і обґрунтовано в емпіричних дослідженнях, іншими словами, представники психологічного співтовариства дійшли згоди з приводу існування цих відмінностей.

Наступний період у розвитку психології статевих відмінностей – гендерний – ознаменований увагою до соціокультурної парадигми. Психологи – прихильники фемінізму прагнули довести, що основними детермінантами нечисленних науково обґрунтованих статевих відмінностей і статевої диференціації є соціокультурні фактори. Для затвердження даної точки зору використовувалися дві системи доказів: перша система будувалася на аналізі загальноприйнятої процедури психологічного дослідження, другий – спиралася на результати вивчення психологічних відмінностей між представниками різних статей в динаміці.

Гендерні і жіночі дослідження в психології переконливо продемонстрували провідну роль процесу соціалізації у формуванні статевих відмінностей. Багато з існуючих особливостей особистості чоловіків і жінок піддаються зміні в ході навчання, при зміні життєвого устрою і соціальних очікувань. Феміністська критика психологічних досліджень статевих відмінностей довела, що відмінності в психологічних характеристиках і поведінці чоловіків і жінок можуть отримати адекватне пояснення лише в тому випадку, якщо будуть враховані соціальні обставини, що опосередковують їх виникнення і прояв.

Психологи почали вивчати гендерні відмінності ще наприкінці XIX століття, але аж до 1970-х рр.. вони здебільшого займалися тим, що демонстрували статеві відмінності і обґрунтовували цим різне ставлення до

чоловіків і жінок (Denmark, Fernandez, 1993). Однак Маккобі і Джеклін (Maccoby, Jacklin, 1974) виділили тільки чотири психологічних відмінності між статями (здатності до орієнтації в просторі, математичні здібності, мовні навички та агресивність). Зазвичай автори праць з психології посиляються саме на ці чотири відзнаки, згадуючи лише побіжно - а іноді взагалі не згадуючи - про те, що у чоловіків і жінок набагато більше подібностей (Unger, 1990), і здебільшого замовчуючи про те, що за результатами недавніх досліджень виявлені відмінності зовсім невеликі (звичайно в межах 10%) і залежать від ситуації (Basow, 1986; Hyde, 1991; Maccoby, Jacklin, 1974; Pleck, 1978; Spence, 1993). В області статевих відмінностей однією з найбільш, як здавалося, чітко сформульованих проблем з'явилася проблема статевих відмінностей в організації мозку.

При відповіді на третє питання слід взяти до уваги, що ще одною сферою, тісно пов'язаною з гендерними відмінностями, - є агресія. На підставі наявних емпіричних теоретичних даних були зроблені наступні висновки. Чоловіки демонструють більш високий рівень фізичної агресії, вираженої в фізичних діях. Для жінок більш характерні різні прояви непрямой агресії. Чоловіки частіше стають об'єктами фізичного нападу, в той час як жінки частіше стають жертвами сексуального домагання. На формування цих (і цілого ряду інших) відмінностей значною мірою впливають уявлення про гендерні ролі, що склалися в культурі. Відмінності в агресивній поведінці відносяться до ряду найбільш достовірних гендерних відмінностей, але, як і інші характеристики, вони далеко не настільки великі і не настільки сильно пов'язані з біологічними відмінностями, як прийнято думати.

Необхідно визначити гендер як соціально- психологічну детермінанту самоактуалізації особистості. Використати положення гендерного підходу до аналізу можливостей самоактуалізації чоловіків і жінок. Розглянути проблеми асиметрії гендерної соціалізації: відмінності в процесі соціалізації хлопчиків і дівчаток – вплив на подальші можливості самоактуалізації. Розглянути гендерні стереотипи в основі нерівних умов для самоактуалізації особистості. Соціально-психологічні проблеми професійної самоактуалізації жінки: внутрішні та зовнішні бар'єри. Самоактуалізація особистості як соціально-психологічний феномен. Аналіз особливостей термінології, яка стосується самоактуалізації особистості як соціально-психологічного явища. Критерії здійснення порівняльного аналізу підходів зарубіжних та вітчизняних авторів: суть процесу самоактуалізації; інтегральні характеристики; рівні та форми цього процесу.

Аналіз зарубіжних досліджень самоактуалізації особистості: психодинамічний та гуманістичний підходи. Тлумачення процесу самоактуалізації у психодинамічному напрямку (роботи А. Адлера, Е. Еріксона, Х. Когута, Е. Фромма, К. Хорні, К. Г. Юнга). Висвітлення проблеми самоактуалізації у зарубіжній гуманістичній психології (роботи А. Маслоу, Г. Олпорта, К.Р. Роджерса, В. Франкла, Е. Шостром). Висвітлення проблем самоактуалізації у вітчизняних психологічних дослідженнях:

Теми рефератів:

1. Історичне формування поняття «гендер».
2. Соціально-культурна детермінація гендерних особливостей особистості.
3. Сучасні аспекти біологічних та психологічних характеристик особистості.
4. Самоактуалізація особистості
5. Найпрестижніші професії і гендер.
6. Гендерний аналіз проблеми самореалізації в професійній діяльності.
7. Синдром домогосподарки та його вплив на психологію жінки.

Рекомендована література.

- 1 Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Київ: Критика 2013. 180 с.
- 2.Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. Харків : Планета – Принт, 2018. 136 с.
- 3.Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.).Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. 40 с.
- 4.Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019)
- 5.Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. Харків, «ФОЛІО», 2019. 189 с.

Тема № 2. . Гендерні ролі. Гендерні стереотипи

Семінарське заняття №3; №4; №5

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів про гендерні ролі.

Кількість годин – 6 год.

Навчальні питання:

- 1.Гендерні особливості уявлень про шлюб
- 2.Потреби та цілі, які реалізуються чоловіками та жінками у шлюбі.
- 3.Розподіл ролей у сім'ї.
- 4.Сім'я та кар'єра: гендерні особливості
- 5.Гендерна детермінація праці та професійної діяльності.
- 6.Гендерна диференціація оплати праці.
- 7.Гендер: можливості професійної кар'єри.
- 8.Гендерні особливості діяльності організації
- 9.Статус жінки в організації.

Методичні рекомендації

Визначити типи шлюбу: 1.полігамія (одруженість чоловіка більш ніж на одній жінці одночасно); 2.поліандрія (заміжня жінка більш ніж за одним чоловіком одночасно); 3.моногамія як норма, що дозволяє мати одного партнера; 4.конкубінат (громадянський шлюб). Нетрадиційні типи шлюбних стосунків: лесбійський шлюб, гомосексуальний, колективний. Вікова динаміка уявлень про майбутніх чоловіка й дружину: відсутність диференціації образів

майбутніх чоловіка й дружини у підлітків, чіткі уявлення про роль і функції чоловіка й дружини у старшокласників. Основні особливості уявлень про майбутніх чоловіка й дружину: стереотипність, роль батьків, орієнтація на якість своєї статі. Основні мотиви шлюбу: значення соціального статусу, вікові особливості, рівень освіти, зарплата, ростові дані.

Потреби та цілі, які реалізуються чоловіками та жінками у шлюбі. Вікова динаміка потреб: від ідеального до матеріального: значущість емоційної підтримки у більш молодшому віці, фінансової підтримки у віці 50-60 років. Гендерні відмінності в ієрархії потреб: більша значущість сексуального задоволення у чоловіків, позитивної атмосфери в сім'ї у жінок. Гендерні особливості усвідомлення потреб: більш усвідомлена позиція жінки по відношенню до потреб і цілей сім'ї. Задоволеність шлюбом: більша задоволеність чоловіків.

Причини меншої задоволеності шлюбом жінки: 1. труднощі в реалізації сімейних і професійних потреб одночасно; 2. особистісні риси, характер; 3. погані стосунки з чоловіком і дітьми; 4. дефіцит часу. Залежність задоволеності шлюбом від ряду факторів: вік, стаж шлюбу, народження та кількість дітей, рівень фемінності-маскулінності. Розподіл ролей у сім'ї. Типи верховенства: патріархальне та егалітарне.

Патріархат як панування чоловіків над жінками. Поняття сімейного верховенства. Його залежність від здійснення керівних, розпорядницьких функцій: 1. загальне керівництво сімейними справами; 2. прийняття важливих рішень; 3. регулювання сімейних стосунків; 4. вибір методів виховання дітей; 5. розподіл бюджету сім'ї. Стереотипність уявлень про розподіл сімейних обов'язків: зовнішньо інструментальні обов'язки чоловіка – працювати й заробляти гроші, внутрішньо інструментальні обов'язки дружини – господарювати, та експресивні – забезпечувати емоційну гармонію стосунків у сім'ї.

Негативні наслідки стереотипних уявлень про розподіл сімейних обов'язків: високий рівень незадоволеності сімейним життям, проблеми професійної самореалізації, конфлікти, в тому числі внутрішньоособистісні.

Гендерна детермінація праці та професійної діяльності. Гендерна професійна сегрегація як нерівномірний розподіл жінок і чоловіків в економіці. Дискримінація в сфері праці: проблеми сексизму. Значення статевого поділу праці в формуванні категорії «гендер». Вплив статевого поділу праці на формування конкретних функцій: жіночої експресивної і чоловічої інструментальної. Зайнятість чоловіків і жінок професійною діяльністю: історія питання. Стрімке зростання зайнятості жінок у професійній сфері. Загальне положення жінки на ринку праці: нижча кваліфікація, нижча оплата праці, обмежений набір професій, вищий рівень безробіття, менша представленість в управлінській сфері. Представленість чоловіків і жінок в різних професіях: горизонтальна професійна сегрегація.

Схильності до професій: виділення традиційно жіночих та традиційно чоловічих професій. Статеві особливості адаптації до професійної діяльності:

соціально-психологічний та професійно- діяльнісний аспекти. Гендерний аспект задоволеності працею: критерії, які важливі для жінки і для чоловіка.

Жіноча праця і соціальний порядок: праця як те, що виконується „поза домом” і за плату. Неоплачувана праця жінок, яка включає домашню працю, натуральне виробництво для родини, а також неоплачуване виробництво товарів для збуту. Проблема неоплаченої домашньої праці жінки. Соціальна необхідність домашньої праці. Домашня праця як „друга зміна”. Відмінності в оплаті праці чоловіків і жінок. Гендерна диференціація оплати праці: співвідношення в різних країнах та сферах професійної діяльності (у відсотках).

Аналіз можливих причин розриву в оплаті праці чоловіків і жінок: 1) традиційна зайнятість на „жіночих” роботах, за які платять менше. Проблема компенсаційних відмінностей, дискримінація при прийомі на роботу; 2) стереотипність сприйняття жінки як менш цінного робітника: принцип оцінки людського капіталу; 3) проблема пророцтв, які самореалізуються: жінки отримують менше, тому що вони очікують отримати менше. Теорія справедливості як реакція на нерівність в оплаті праці. Концепція справедливої оплати: люди, які працюють в одній організації та виконують однаково важку чи значущу роботу, повинні отримувати однакову зарплату. Гендер: можливості професійної кар’єри. Гендерні особливості мотивів трудової діяльності: матеріальні, психологічні, морально-етичні, компенсаторні.

Особливості сприйняття кар’єри жінками: кар’єра як особистісне зростання, самореалізація, розмежування професійного і особистісного, пасивна позиція відносно кар’єрного росту. Особливості сприйняття кар’єри чоловіками: кар’єра як престижна, перспективна посада, кар’єра як можливість просування по службі, як суттєва складова власного життя. Чинники, які впливають на професійну кар’єру жінок: сімейний статус, наявність дітей, необхідність сумісництва.

Гендерні відмінності кар’єрних планів: нестійкість планів жінки, спрямованість кар’єрних планів жінки на розв’язання непрофесійних проблем, значення соціально- економічного статусу. Види професійної кар’єри жінок: лінійна, переривчаста, рівнобіжна.

Теми рефератів:

1. Статус та соціальні функції статей в українському фольклорі.
2. Формування і розвиток гендерної стратифікації в східнослов’янській казці.
3. Регулювання сімейних стосунків.
4. Вибір методів виховання дітей;
5. Гендерні відмінності кар’єрних планів
6. Гендерна диференціація оплати праці: співвідношення в різних країнах
7. Види професійної кар’єри жінок: лінійна, переривчаста, рівнобіжна.

Рекомендована література.

1 Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманої. Київ: Критика 2013. 180 с.

2.Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. Харків : Планета – Принт, 2018. 136 с.

3.Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.).Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. 40 с.

4.Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) <http://surl.li/ifuvi>

5.Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. Харків, «ФОЛІО», 2019. 189 с.

Тема № 3. Гендерна соціалізація. Гендерна нерівність та дискримінація

Семінарське заняття №6; №7; №8.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів за темою «Гендерна соціалізація»

Кількість годин - 6 год.

Навчальні питання:

1. Характеристика поняття «гендерна соціалізація».
2. Роль батьків у соціалізації дитини.
3. Основні джерела гендерно-рольової соціалізації.
4. Гендерні аспекти дослідження впливу ЗМІ на формування особистості.
5. Загальна характеристика феномену соціальної нерівності.
6. Гендерна нерівність: витоки та прояви.
7. Харасмент як прояв гендерної дискримінації в сучасному суспільстві.
8. Боротьба з гендерною дискримінацією: вітчизняний та зарубіжний досвід

Методичні рекомендації

Дати характеристику поняттю «гендерна соціалізація». Диференційна соціалізація. Основні інститути гендерної соціалізації. Гендерна соціалізація як процес засвоєння соціальних норм, правил, особливостей поведінки, установок відповідно до уявлень про гендерну роль, її формування й призначення. Механізми диференційної соціалізації: диференційне посилення й диференційне наслідування (імітація), спрямування, моделювання, заохочення (підкріплення). Напрями гендерної програми соціалізації дитини. Основні інститути гендерної соціалізації: сім'я, школа, середовище однолітків, література, ЗМІ, іграшки, мова, фейсизм.

Роль батьків у вихованні дитини. Аналіз нормативних засад гендерних ролей традиційної та егалітарної сім'ї. Батьківство як соціальний інститут, продукт соціального конструювання й наслідування традицій. Розкриття різних підходів до аналізу феномена батьківства. Мотивація поведінки батьків.

Функції батька й матері як відображення нормативних уявлень і образу життя суспільства. Проблема материнства у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях. Фактори розвитку інституту материнства. Психоаналітичні погляди на материнство. Материнство з феміністичної точки зору. Постмодернізм. Підходи до розуміння батьківства. Функції батька. Причини слабкої участі чоловіків у вихованні дітей. Дитина в системі сімейних стосунків.

Варіативність образу дитини в сучасному суспільстві. Потреби чоловіка та жінки, які зв'язані з дитиною. Позасімейні джерела гендерно-рольової соціалізації. Школа як інститут і джерело гендерної соціалізації. Організація навчального процесу й навчальних закладів.

Спільне й окреме навчання хлопчиків і дівчаток: позитивне й негативне. Мова як джерело гендерної соціалізації. Спеціальні назви для чоловіків і жінок та їхніх ролей у різних мовних культурах. Кількість і характер слів для опису чоловіка та жінки. Література. Сексизм у дитячій літературі. Гендерні символи у східнослов'янських казках. Статева стереотипізація у змісті книг. Перевага чоловічих персонажів у літературі. Ролі, які виконують чоловік і жінка в літературі. Представленість жіночих і чоловічих персонажів у підручниках. Іграшки в процесі диференціальної соціалізації. Особливості оформлення іграшок для хлопчиків і дівчаток.

Роль ЗМІ у формуванні й підтримці традиційних ролей чоловіка та жінки. Роль ЗМІ у гендерній соціалізації. Роль інформаційного тиску. Гендерні аспекти контент-аналізу рекламних роликів. Атитюд в рекламі. Дослідження гендерних образів реклами. Гендерна невербальна комунікація в рекламі. Статеворольові стереотипи в рекламі.

Гендерна ієрархія – це розшарування людей на підставі їх біологічної статі, яке призводить до нерівного розподілу влади, престижу і власності в суспільстві. Як правило, в гендерній ієрархії чоловіча стать знаходиться на більш високій позиції, ніж жіноча. Те, що роблять і знають чоловіки, вважається більш цінним, ніж те, що роблять і знають жінки. Ієрархія за ознакою статі в якості ідеології передається з покоління в покоління, це властивість всієї соціальної системи, яке пронизує економічну структуру, систему освіти, розподіл праці та сімейне життя. Гендерна нерівність – це характеристика соціального устрою, згідно з якою різні соціальні групи (в даному випадку – чоловіки і жінки) мають стійкі відмінності, що впливають з їх нерівних можливостей в суспільстві.

Гендерна дискримінація – це обмеження прав, свобод тощо за статевою ознакою; практика, за допомогою якої одній статі віддається перевага в порівнянні з іншою. У більшості суспільств поширена дискримінація саме жіночої статі. Гендерна рівність означає, що чоловіки і жінки формально-юридично і фактично (тобто на рівні соціальних практик) володіють рівними правами, свободами і можливостями для їх реалізації, а також мають рівні обов'язки, тобто, в однаковій мірі є повноцінними соціальними суб'єктами. Дискримінація за ознакою статі (гендерна дискримінація) є порушенням принципу гендерної рівності.

Важливо розуміти, що гендерна дискримінація може бути прямою і непрямую, насильницькою та ненасильницькою. До соціально-історичних передумов виникнення і поширення феміністських ідей можна віднести процес секуляризації суспільства, зародження буржуазних відносин в Європі, зміцнення державної структури європейських країн, твердження ліберально-демократичної ідеології, теорії «прав людини», промисловий переворот, що призвів за собою залучення жінок до суспільного виробництва. Культурно-філософськими передумовами виникнення фемінізму можна назвати докорінну зміну в світогляді, затвердження нового погляду на будову Всесвіту, суспільства, людини, в поширенні прогресивних гуманістичних ідей, затвердження принципу єдності і оригінальності кожного індивіда, піднесення національної самосвідомості, виникнення утопічних теорій соціальної рівності.

Гуманісти проголосили самоцінність людського життя, незалежність гідності особистості від походження і рід, стверджували ідеї особистої свободи, рівності громадян перед законом, принцип загального блага. Кінець ХХ століття був переломним у вирівнюванні відносин між статями. Особливо помітно даний процес відобразився у сфері освіти, політики та економіки. У ХХІ ст. організації світу прагнуть створити найкращі умови життя для суспільства, вирішити глобальні суспільні проблеми, і відмовитися від проявів сегрегації: гендерної, расової, етнічної, релігійної. Відмова від гендерної нерівності – це перша умова соціальної справедливості, яка забезпечить зростання демократичних відносин, а також впевнений економічний розвиток країни. Визначення соціального статусу жінки завжди було обговорюваним питанням.

Нерівність проявляється насамперед у доступі до процесів прийняття рішень — як у політичній сфері, так і ширше — управлінських рішеннях, наприклад у бізнесі та в економіці. Розрив в оплаті праці — сьогодні він становить більше ніж 20% тільки в тих сферах, де дані збираються

Державною службою статистики". Серйозні побоювання викликає рівень гендерно зумовленого насильства. Від гендерної дискримінації страждають усі. Незважаючи на те, що це явище спостерігається в будь-якій країні, та кожна країна бореться з ним по-своєму

Базовим документом, де закріплена гендерна рівність на законодавчому рівні, можна назвати Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”. Також у законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» прописані основи, які забороняють статеву дискримінацію. У різних законах і кодексах так чи інакше гарантуються “додаткові” права жінок (як тих, хто найчастіше стають жертвами гендерної дискримінації). Низка важливих законів поки лише на розгляді у Верховній Раді. Одним з таких є законодавство про протидію домашньому насильству, зокрема – ратифікація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству над жінками та домашнього насильства і боротьбі з цими явищами (Стамбульська конвенція).

Теми рефератів

1. Роль ЗМІ у формуванні й підтримці традиційних ролей чоловіка та жінки.
2. Варіативність образу дитини в сучасному суспільстві.
3. Школа як інститут і джерело гендерної соціалізації.
4. Проблема материнства у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях.
5. Поняття про гендерну дискримінацію.
6. Дискримінація чоловіків у сучасному суспільстві.
7. Гендерна дискримінація та домашнє насильство.

Рекомендована література.

1. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманової. Київ: Критика 2013. 180 с.
2. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. Харків : Планета – Принт, 2018. 136 с.
3. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.). Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бьоля в Україні, 2014. 40 с.
4. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019) <http://surl.li/ifuvj>
5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. Харків, «ФОЛІО», 2019. 189 с.

Тема № 4 . Гендерні конфлікти. Стать та кар'єра

Семінарське заняття №9, №10.

Навчальна мета заняття: забезпечити системне повторення, поглиблення і закріплення знань студентів щодо гендерних конфліктів.

Кількість годин - 4 год.

Навчальні питання:

1. Гендерний конфлікт як різновид соціальних конфліктів.
2. Гендерний конфлікт як міжособистісне протистояння.
3. Гендерні конфлікти у побутовій сфері: причини виникнення, шляхи попередження і подолання.
4. Гендерні конфлікти у професійній сфері: причини виникнення, шляхи попередження і подолання.
5. Гендерна детермінація праці та професійної діяльності.
6. Кар'єра та сім'я : гендерні особливості.
7. Гендер: можливості професійної кар'єри
8. Статус жінки в організації. Гендерні відмінності в управлінській діяльності

Методичні рекомендації

Конфлікт – це усвідомлене зіткнення, протиставлення сторін (як мінімум двох людей, груп, спільнот) з приводу несумісних потреб, інтересів, цілей, типів поведінки, відносин, установок, істотно значущих для тих сторін, які вступають у протиставлення. Гендерний конфлікт (гендерно-рольовий конфлікт) – це протиріччя (зіткнення) між нормативними уявленнями про риси особистості, особливості поведінки чоловіків і жінок і нездатністю або небажанням особистості відповідати цим уявленнями і вимогам. Будь-який гендерний конфлікт базується на явищі статевої диференціації та ієрархічності статусів чоловіків і жінок, які існують в сучасних суспільствах.

Гендерний підхід до вирішення конфліктів полягає у врахуванні гендерних відмінностей при оцінці особистісних характеристик, аналізі і прогнозуванні соціальної поведінки учасників конфлікту, у врахуванні наявних гендерних стереотипів, на основі яких будуються уявлення учасників конфлікту один про одного. Гендерний підхід до вирішення конфліктів також передбачає врахування гендерних відмінностей і стереотипів при очікуванні відповідної поведінки учасників конфлікту, а також при заходах, необхідних врегулювання. Гендерний конфлікт – взаємодія або психологічний стан, в основі якого лежить суперечливе сприйняття гендерних цінностей, відносин, ролей, що приводить до зіткнення інтересів і цілей. Відмінності в моделях поведінки чоловіків і жінок можуть стати причинами внутрішньоособистісних, міжособистісних і міжгрупових конфліктів.

Гендерний конфлікт має біологічні, психологічні та соціальні витоки. Завдяки диференціації статей природа забезпечує виживання біологічних систем (чоловіки відповідають за динаміку виду і забезпечують мінливість генофонду, а жінки зберігають наявний генофонд і відповідають за стабільність виду). Тому чоловіча частина популяції відрізняється від жіночої більш високим ступенем відхилення від середніх величин. Наприклад, серед чоловіків більше велетнів і карликів, ніж серед жінок; вище відсоток як геніїв, так і розумово відсталих.

Гендерні конфлікти часто кореняться в інформаційних моделях, що складаються в психіці учасників. Чоловіки і жінки по-різному прочитують послання один одного, і тоді помилки сприйняття і реагування призводять до конфліктності взаємин. Розповідь про невдачі, неприємності для жінок, перш за все, спробою отримати співчуття: вони і не чекають конкретних дій на свої скарги. Чоловіки ж відчувають себе зобов'язаними зреагувати "справою" на висловлені проблеми. Обмін дрібними деталями інформації для жінки – засіб і свідомство досягнення близькості, чоловік не любить вдаватися в незначні деталі. Хоча, звичайно, індивідуальні відмінності тут більш важливі.

Крім усвідомлення проблем, що мають особисту значущість для учасників, можуть мати значення і об'єктивні соціальні причини зіткнення – через розподіл домашніх обов'язків і лідерства в сім'ї, з приводу конкуренції на високооплачуваності та престижності робочого місця, участі у владних структурах тощо. Зрештою, конфліктні суперечності виникають не між

чоловіками і жінками як такими, а між традиційними і новими ролями представників різної статі.

Необхідно визнати, що велика частина причин знаходиться не в зовнішньому середовищі. Безумовно, матеріальний стан, суспільне благополуччя, правові норми відіграють важливу роль у гармонізації відносин членів сім'ї. Але основна причина конфліктності знаходиться в ступені розвиненості індивідуальної свідомості та культурної зрілості людини.

Історично склалося, що практично в будь-якій культурі жінки і чоловіки виконують різну роботу. Культурна специфіка особливо важлива у зв'язку зі зміною гендерних ролей. Соціальні зміни можуть швидше відбуватися в тих країнах, де не настільки велика покірність владі і вірність груповим нормам. Західна культура характеризується психологами, як культура індивідуалістичні суспільства. У таких суспільствах люди більше цікавляться кар'єрою, особистими правами і незалежністю. Колективістичні суспільства (подібні японським), підвищене значення надають колективним цілям, підпорядковують їм індивідуальні цілі, що проявляється в підвищеній турботі про потреби оточуючих.

Культура кожної країни індивідуальна, в ній є і відмінності і схожості з рештою, у кожній країні існують свої культурні звичаї. Ми не повинні розраховувати на те, що зуміємо до кінця зрозуміти людей з інших країн, але повинні поважати культуру кожної країни. Гендерна рівність і культурне розмаїття можуть іноді приходити в суперечність один до одного, але повага культурного розмаїття не вимагає безумовного прийняття всіх культурних звичаїв. Існує декілька універсальних цінностей, таких як, гендерна і расова рівність, які повинні змушувати прискіпливо ставиться до деяких культурних звичаїв і домагатися їх зміни.

Категорія гендера не постійна, оскільки прямо залежить від історичних та культурних норм, які у різний час домінують в суспільстві. Прикладом може слугувати становище жінки. В усіх розвинених країнах жінки активно задіяні у сфері найманої праці (30 – 50 %), тоді як в країнах з невисоким рівнем індустріалізації їх зайнятість сягає лише 20 – 30 %. Об'єктивна ж тенденція в умовах і способі життя жінки за останні десятиліття істотно змінилася. Жінка стає членом ще однієї, крім сім'ї, соціальної спільноти – виробничого колективу. Це породжує низку нових соціальних та моральних проблем. Жінки прагнуть гармонійно поєднувати сімейні та професійні обов'язки. Але сімейно-побутові функції залишаються переважно за ними.

Виникає конфлікт між професійною роботою і сімейним клопотом, який проявляється в подвійній завантаженості жінки, погіршенні її фізичного і психічного здоров'я, негармонійному способі життя, та який призводить або до звільнення з роботи, або зменшення домашнього навантаження. Рівність жінки та чоловіка у правах в багатьох аспектах є декларативною. Жінки зазнають дискримінації у підвищенні кваліфікаційного рівня, кар'єрному зростанні. Дуже гостра проблема – працевлаштування жінки. Внаслідок різкого спаду виробництва розпочався вплив робочої сили, особливо жінок, за межі країни. Гендерна рівність поки що існує переважно формально. Для того, щоб

реалізувати всі можливості наукового і виробничого потенціалу, необхідно спрямувати зусилля на створення нових гендерних стереотипів, які краще відповідатимуть вимогам сучасності, але не будуть нівелювати мораль та відповідальність перед своєю совістю, дітьми, суспільством.

Представленість чоловіків і жінок в різних професіях: горизонтальна професійна сегрегація. Схильності до професій: виділення традиційно жіночих та традиційно чоловічих професій. Статеві особливості адаптації до професійної діяльності: соціально-психологічний та професійно-діяльнісний аспекти. Гендерний аспект задоволеності працею: критерії, які важливі для жінки і для чоловіка. Жіноча праця і соціальний порядок: праця як те, що виконується „поза домом” і за плату. Неоплачувана праця жінок, яка включає домашню працю, натуральне виробництво для родини, а також неоплачуване виробництво товарів для збуту. Проблема неоплаченої домашньої праці жінки. Соціальна необхідність домашньої праці. Домашня праця як „друга зміна Відмінності в оплаті праці чоловіків і жінок. Гендерна диференціація оплати праці: співвідношення в різних країнах та сферах професійної діяльності (у відсотках).

Рольовий конфлікт жінки, яка працює: спроба бути гарною матір'ю, господинею з одного боку, і гарним працівником з іншого. Теорія акумулювання ролей: розмаїття ролей, які виконує людина, переваги й недоліки виконання декількох соціальних ролей.

Це питання найбільш спірне, оскільки розглядаються гендерні можливості професійної кар'єри жінок і чоловіків, а саме питання: гендерних особливостей мотивів трудової діяльності: матеріальні, психологічні, морально-етичні, компенсаторні. Особливості сприйняття кар'єри жінками: кар'єра як особистісне зростання, самореалізація, розмежування професійного і особистісного, пасивна позиція відносно кар'єрного росту.

Особливості сприйняття кар'єри чоловіками: кар'єра як престижна, перспективна посада, кар'єра як можливість просування по службі, як суттєва складова власного життя. Чинники, які впливають на професійну кар'єру жінок: сімейний статус, наявність дітей, необхідність сумісництва.

Гендерні відмінності кар'єрних планів: нестійкість планів жінки, спрямованість кар'єрних планів жінки на розв'язання непрофесійних проблем, значення соціально-економічного статусу. Види професійної кар'єри жінок: лінійна, переривчаста, рівнобіжна. Проблема загально низького статусу жінки в організації. Відсутність влади. Проблема «скляної стелі» як штучно створених бар'єрів, заснованих на забобонах, що не дозволяють кваліфікованим працівникам просуватися по службі, займати керівні посади в організації. «Скляна стеля» як дискримінація стосовно жінки чи національних меншостей. Гендерні стереотипи як головний чинник формування феномену «скляної стелі».

Особливості гендерного аналізу організаційної культури: виділення фемінної і маскулінної організаційних культур. Аналіз цінностей маскулінної і фемінної організаційних культур. Маскулінні життєві цінності: наполегливість, твердість, прагнення до перемоги, прийнятність ризику, прагнення до великих

заробітків, мужність, відсутність турботи про інших людей чи якості їхнього життя. Структурування ціннісних орієнтацій чоловіків у системі "зрілі - не зрілі (ювенальні)" цінності (висока цінність багатого професійного досвіду, життєвої мудрості, досягнень, здатності комплексного бачення проблеми, шляхів її подолання, зрілості суджень, прагнення до незалежності, кар'єрного просування, матеріального добробуту).

Особливості жінки-менеджера: в управлінні персоналом жінка – керівник більше уваги приділяє відносинам між членами колективу, її більше хвилює сфера міжособистісних відносин, ніж керівника – чоловіка; більша емоційність жінки-менеджера як особливості стилю управління: при прийнятті рішень жінка – менеджер частіше покладається на свої відчуття, інтуїцію, поводить як цілісна особистість, чуйна до більшості аспектів проблеми, що мають для неї емоційне значення; у взаєминах із зовнішнім середовищем жіночий стиль керування відрізняється великою гнучкістю, ситуативністю, умінням адаптуватися до сформованих обставин; діяльність жінки-менеджера спрямована на послідовні, поступові перетворення без орієнтації на швидкий результат; стиль керівництва жінки-менеджера відрізняється більшою демократичністю, готовністю до співробітництва і колегіального прийняття рішень; жінці-менеджеру притаманна така риса, як схильність до наставлянь та повчань; в екстремальних ситуаціях жінка демонструє не стратегію страху й уникання, а активного протистояння.

Аналіз факторів, що складають об'єктивну основу для розширення участі жінок в управлінні: високий освітній потенціал, вік, активна життєва позиція. Гендерні відмінності в побудові іміджу керівника. Імідж керівника як ідеалізований образ, який сконструйований, створений відповідно до запитів тієї чи іншої аудиторії. Точка опори в створенні іміджу – повсякденна свідомість. Особливості повсякденної свідомості: безпосередність, інерційність, емоційна забарвленість, міфологічність, відсутність логіки.

Порівняння з особливостями гендерних стереотипів. Гендерний стереотип як важлива складова повсякденної свідомості. Традиційні погляди на імідж керівника: конкурентна модель (домінантний, агресивний, асертивний чоловік середнього віку). Важливе значення статі у конкурентній моделі. Кооперативна модель і рольовий конфлікт жінки у керівника: альтруїстична поведінка, турбота про членів групи, співробітництво. Менша значимість гендерних і вікових характеристик. Використання методу фокус-групи для дослідження гендерних особливостей іміджу керівника.

Теми рефератів:

1. Стратегії та методи управління гендерними конфліктами.
2. Гендерна рівність у сучасній Україні.
3. Політика гендерної рівності в Україні: проблеми та перспективи.
4. Гендерна рівність і культурне розмаїття.
5. Розподіл домашніх обов'язків і лідерства в сім'ї.
6. Конфлікт – як усвідомлене зіткнення та протиборство сторін.
7. Гармонійне поєднання сімейних та професійних обов'язків

1. Гендерні відмінності в побудові іміджу керівника.
2. Стиль керівництва жінки-менеджера.
3. Імідж керівника як ідеалізований образ.
4. Проблема загально низького статусу жінки в організації.

Рекомендована література.

1. Гендер для медій: Підручник з гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей / За ред. М. Маєрчик, О. Плахотнік, Г. Ярманої. Київ: Критика 2013. 180 с.
2. Гендер іде / за заг. ред. О. Андрусик, О. Марущенка, О. Масалітіної. Харків : Планета – Принт, 2018. 136 с.
3. Гендер, сексуальність і влада : Матеріали Міжнародної конференції (Харків, 2-4 травня 2014 р.). Київ : Центр культурно-антропологічних студій, Представництво Фонду ім. Гайнріха Бюлля в Україні, 2014. 40 с.
4. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019): <http://surl.li/ifuji>
5. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. Харків, «ФОЛІО», 2019. 189 с.

3. Рекомендована література:

Основна

1. Левченко К. Б. Гендерне тяжіння. Харків, «ФОЛІО», 2019. 189 с.
URI: <https://folio.com.ua/books/Genderne-tyazhinnya>
2. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. К., 2014. 65 с.
URI: https://www.naiu.kiev.ua/files/zakon_ukr/gender/Martsenyuk_Gender_and_no_n_discrimination_.pdf
3. Ткалич М. Гендерна психологія : навч. Посібник. Київ : Академвидав, 2016. 254 с. **URI:** <http://uaoppp.com.ua/read/59/>
4. Фулей Т.І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя / Т.І. Фулей. К.: ВАІТЕ, 2016. 180 с.
URI: <https://www.osce.org/files/f/documents/a/5/249271.pdf>

Додаткова

1. Гендерна рівність на ринку праці: як досягти рівня країн ЄС (2019)
URI: <http://surl.li/ifuji>
2. Гендерні аспекти оплати праці (2020). **URI:** <http://surl.li/ifuva>
3. Демиденко Н.М. Гендерний паритет на українських землях у XIV-XVII ст.: права жінки у шлюбі. *Вісник національного університету міністерства оборони України*. 2023. №4. С.66-71.
URI: <http://visnyk.nuou.org.ua/article/view/280098/276317>
4. Кікінежді О. М., Василькевич Я. З. Психологічна безпека особистості в контексті елітарно-освітньої парадигми. Психологічна безпека особистості у змінному світі: міжнародна колективна монографія / за заг. ред.

І.В.Волженцевої. Переяслав- Хмельницький : Домбровська Я.М., 2019. С. 287-304.

URI:<http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/13279>

5. Чепурко Г. Гендерна рівність у світі праці в Україні / Гульбаршин Чепурко; Міжнародне бюро праці, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. Київ : МБП, 2010.

URI:<http://surl.li/ifuu>

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті:

1. Гендерна статистика України. Сучасний стан, проблеми, напрямки вдосконалення.

URI:<http://dhrp.org.ua/uk/publikatsii/124-henderna-statystyka-ukrainy-suchasnyi-stan-problemy-napriamky-vdoskonalennia>

2. Журнал «Спільне». Гендер і праця. URI:<http://surl.li/ifuu>

3. Ідея та цінність гендерної рівності у політиці Європейського Союзу.

URI:<http://povaha.org.ua/ideya-ta-tsinnist-hendernoji-rivnosti-u-politytsi-evropejskoho-soyuzu/>

3. Права жінок і гендерна рівність в Україні.

URI: <http://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-o-uvarova/>

4. Проект «Жінки – це 50% успіху України URI:<http://50vidsotkiv.org.ua>

5. Проект «Жінки у політиці».

URI:<http://vybory2012.wcu-network.org.ua>

6. Публікації ООН в Україні. URI: <http://www.un.org.ua/ua/publications-andrep>

7. Участь жінок у політиці та процесі прийняття рішень в Україні. Стратегії впливу. URI: <http://www.osce.org/uk/odihr/85975?download=true>